DIGITÁLIS TECHNIKA I

Dr. Lovassy Rita Dr. Pődör Bálint

Óbudai Egyetem KVK Mikroelektronikai és Technológia Intézet

1. ELŐADÁS: **BEVEZETÉS A DIGITÁLIS TECHNIKÁBA**

Kutatók éjszakája

2015. szeptember 25

ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS

- 1. A digitális technika tantárgy
- 2. A tantárgy időbeli beosztása
- 3. Az 1. félév tematikája
- 4. Kötelező és ajánlott irodalom

A TANTÁRGY IDŐRENDI BEOSZTÁSA

A digitális technika tantárgy három félévre van bontva az alábbiak szerint:

1. félév: heti 2 óra előadás

2. félév: heti 2 óra előadás és 1 óra gyakorlat

3. félév: heti 2 óra laboratórium

DIGITÁLIS TECHNIKA ANGOLUL

Választható idegen nyelven oktatott (kritérium) tárgy

Digital technics Egy-féléves előadás, heti 2 óra,

kreditérték: 2

FÉLÉVKÖZI MUNKA, ALÁÍRÁS, VIZSGA ...

Egy házi feladat (előreláthatólag október első két hete)

Egy zárthelyi dolgozat a félév utolsó harmadában

ALÁÍRÁS, VIZSGA ...

A vizsgára bocsátás feltétele az aláírás megszerzése.

Az aláírás megszerzésének követelményei:

- 1. Hiányzás nem haladhatja meg a Tanulmányi Szabályzatban előírt korlátot. Az előadások látogatása KÖTELEZŐ.
- 2. Sikeres (legalább elégséges (2)) házi feladat és zárthelyi.

ÉRTÉKELÉS ÉS VIZSGAJEGY

Elégséges (2) jegy alsó határa (összesítésben) **55** %

> 0 - 54 % elégtelen (1) elégséges (2) 55 - 64 % közepes (3) 65 - 74 % 75 - 85 % jó (4) 86 - 100 % jeles (5)

IRODALOM (1. ÉS 2. FÉLÉV)

Arató Péter: Logikai rendszerek tervezése, Tankönyvkiadó, Budapest, 1990, Műegyetemi Kiadó 2004, 55013 műegyetemi jegyzet

Zsom Gyula: Digitális technika I és II, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2000, (KVK 49-273/I és II)

Rőmer Mária: Digitális rendszerek áramkörei, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1989, (KVK 49-223)

Rőmer Mária: Digitális technika példatár, KKMF 1105, Budapest 1999

Az előadások ezen könyvek megfelelő fejezetein alapulnak.

AJÁNLOTT IRODALOM

Gál Tibor: Digitális rendszerek I és II, Műegyetemi Kiadó, 2003, 51429 és 514291 műegyetemi jegyzet

U. Tietze, Ch. Schenk: Analóg és digitális áramkörök, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1993

Benesóczky Zoltán: Digitális tervezés funkcionális elemekkel és mikroprocesszorokkal, Műegyetemi Kiadó, 2002

10

1. FÉLÉV ANYAGA

Zsom Gyula: Digitális technika I

1-145 old., 270-281 old., 297-299 old.,

306-317 old.

Rőmer Mária: Digitális rendszerek áramkörei

1-31 old., 123-126 old., 146-172 old.,

179-180 old.

Arató Péter: Logikai rendszerek tervezése

1-79 old., 101-114 old., 122-138 old.

Rőmer Mária: Digitális technika példatár 1.2., 1.3., 2., 4., 8. fejezetek

11

WEB/INTERNET FORRÁSOK

A Digitális technika I előadásainak anyaga

http://uni-obuda.hu/users/lovassyr/

Az előadási anyagok szabadon letölthetők.

Részletes tárgyleírás

http://mti.kvk.uni-obuda.hu/node/158

A DIGITÁLIS TECHNIKA TANTÁRGY CÉLKITŰZÉSEI

- A digitális technika alapjainak, áramköreinek, azok jellemzőinek és alkalmazásainak megismertetése a leendő villamosmérnökökkel. A három féléves előadások, tantermi gyakorlat és laboratórium során megalapozott ismeretek és kellő jártasság megszerzése a digitális rendszerek működése, tervezése és alkalmazása terén.
- A digitális rendszerek és azok funkcionális egységei vizsgálati módszereinek megismerése és elsajátítása.
- A mikroprocesszoros és más programozható rendszerek megismerése és alkalmazásainak elsajátítása.

AZ 1. FÉLÉV TEMATIKAI VÁZLATA ÉS ISMERETANYAGA (1)

- Általános bevezetés. A digitális technika alapfogalmai, a logikai hálózatok alapjai. A digitális technika sajátosságai és jellemzői. Számjegyes (digitális) ábrázolás.
- Bevezetés a logikai algebrába. A logikai kapcsolatok leírása: szöveges leírás, algebrai alak (Boole-algebra), igazságtáblázat, logikai vázlat. A Boole algebra axiómái és tételei. Logikai alapműveletek. A Boole algebra alkalmazásai.
- Logikai függvények alapfogalmai, kétváltozós függvények. Határozott és részben határozott logikai függvények. Logikai függvények kanonikus alakjai. Diszjunktív és konjunktív kanonikus alak. Minterm és maxterm fogalma.

AZ 1. FÉLÉV TEMATIKAI VÁZLATA ÉS ISMERETANYAGA (2)

- Logikai függvények átalakítása és egyszerűsítése. Logikai függvények grafikus ábrázolása. Logikai függvények minimalizálási módszerei.
- 5. Karnaugh táblázat és alkalmazásai. Részben határozott logikai függvények minimalizálása. Tervezési példák. A számjegyes minimalizálás (Quine-McCluskey módszer) alapjai. A jelterjedési idők hatása a logikai hálózatok működésére.
- Kombinációs hálózatok tervezése és megvalósítása univerzális építőelemekkel.

15

AZ 1. FÉLÉV TEMATIKAI VÁZLATA ÉS ISMERETANYAGA (3)

- Számrendszerek, általános alapok. Bináris számok. Aritmetikai alapműveletek a bináris számrendszerben.
- Kódok és kódolási alapfogalmak. Numerikus kódok. Tiszta bináris kódok (egyenes, 1-es, 2-es komplemens). Aritmetikai műveletek 1-es és 2-es komplemens kódban. Tetrád kódok, BCD kódok. Aritmetikai műveletek tetrád kódokban. Alfanumerikus kódok.
- Funkcionális elemek I. Kódváltók, kódolók és dekódolók. Egyszerű kódátalakító (kombinációs) hálózatok. Bináris/BCD és BCD/bináris kódátalakítók. Gray kód, bináris/Gray és Gray/bináris átalakítás.

16

AZ 1. FÉLÉV TEMATIKAI VÁZLATA ÉS ISMERETANYAGA (4)

- Funkcionális elemek II. Multiplexer, demultiplexer, komparátor, aritmetikai elemek, összeadó. Kódolás: hibajelzés és javítás, paritásbit.
- Logikai tervezés funkcionális elemekkel, általános alapok. Összetett logikai hálózatok. Példa: 1-bites ALU, 4-bites komparátor, prioritásdekódoló.
- Kombinációs hálózatok megvalósítása memóriaelemekkel. Kombinációs hálózatok megvalósítása programozható logikai elemekkel (PLD). FPGA

17

DIGITÁLIS TECHNIKA ÉS LOGIKAI HÁLÓZATOK

1.1. BEVEZETÉS A DIGITÁLIS TECHNIKÁBA

Alapfogalmak

Logikai változók

1.2. LOGIKAI HÁLÓZATOK ÉS MODELLJEIK

Kombinációs logikai hálózatok

Aszinkron sorrendi logikai áramkörök

Szinkron sorrendi logikai áramkörök

1. ELŐADÁS

- 1. Általános bevezetés az 1. félév anyagához
- 2. Bevezetés a digitális technikába, a logikai hálózatok alapjai
- 3. A logikai hálózatok csoportosítása: kombinációs és sorrendi hálózatok

10

BEVEZETÉS A DIGITÁLIS TECHNIKÁBA

ALAPFOGALMAK: JEL, ANALÓG, DIGITÁLIS,

ANALÓG ÁS DIGITÁLIS JEL

ANALÓG ÉS DIGITÁLIS ÁRAMKÖR

20

A JEL

A jel valamely fizikai mennyiség (állapothatározó) minden olyan értéke vagy értékváltozása, mely egy egyértelműen hozzárendelt információ megjelenítésére, továbbítására vagy tárolására alkalmas.

A gyakorlatban a jel leggyakrabban:

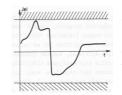
villamos mennyiség ezen belül feszültség

De lehet áram, térerősség, stb.

21

ANALÓG JEL

Információ továbbítására alkalmas jel, melynek jellemző paramétere egy tartományon belül folyamatosan változva bármely értéket felvehet (tehát értékkészlete folytonos). Az analóg jel közvetlenül értékével hordozza az információt.

Az analóg jel időbeli lefolyása általában folytonos függvénnyel ábrázolható. Időben folyamatosan változik és egy adott tartományt teljes mértékben kitölthet.

Jellemzői: frekvenciasáv, jel/zaj viszony, torzítás, stb.

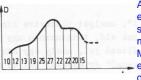
22

DIGITÁLIS JEL

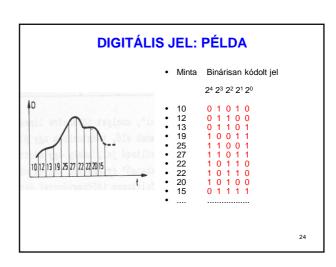
Az információt diszkrét jelképekben (pl. számként kódolt formában) tartalmazó jel.

Csak diszkrét, illetve kvantált értékei vannak, ezek célszerűen számokkal reprezentálhatók.

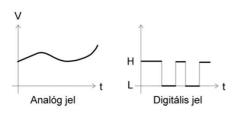
A digitális jel egyik leggyakrabban alkalmazott változata a bináris jel, melynek értékkészlete két elemű, pl. 0 és 1.

A digitális jel az információt elemi részekre osztva fejezi ki számjegyes formában megfelelő kódolással. Mintavétel adott időpontokban, ehhez számokat rendelünk. A digitális jel tehát kódolt információt tartalmaz. 23

ANALÓG ÉS DIGITÁLIS JEL

Időfüggés: folytonos, illetve diszkrét

AZ ELEKTRONIKA ALAPJAI: ANALÓG ÉS DIGITÁLIS

ANALÓG ÁRAMKÖR

A be- és kimeneti mennyiségek folytonosak Fokozott zajérzékenység Alkalmas folytonos jelek közvetlen feldolgozására

DIGITÁLIS ÁRAMKÖR

A be- és kimeneti feszültségek csak diszkrét értékeket vehetnek fel

Adott mértékig érzéketlen a zajokra Digitális jelekkel végez műveleteket Üzembiztosabb működés

LOGIKAI HÁLÓZATOK

A digitális berendezések alapvető alkotó elemei a

logikai hálózatok.

Villamos jel - logikai áramkör

A logikai hálózatok a bonyolultabb logikai kapcsolatokat mindig egyszerű, részletesen később tárgyalandó elemi alapműveletekből (pl. ÉS, VAGY, NEM, stb.) állítják elő.

27

LOGIKAI VÁLTOZÓK: ÉRTÉKÉSZLET, JELÖLÉSEK

A logikai változók az egyes események absztrakt leírására

Két értéket vehet fel, IGAZ vagy HAMIS, attól függően, hogy az esemény bekövetkezik vagy sem.

Ha az esemény bekövetkezik, akkor a logikai változó értéke IGAZ.

Ha az esemény nem következik be, akkor a logikai változó értéke HAMIS.

Értékkészlet, jelölések IGAZ (I) HAMIS (H)

TRUE (T) FALSE (F) 0

HIGH (H) LOW (L)

28

LOGIKAI VÁLTOZÓK: ÉRTÉKKÉSZLET

IGAZ/HAMIS vagy TRUE/FALSE: az esemény bekövetkezésére vonatkozik, jelentésük megfelel a szó hétköznapi értelmének. Hasonló a helyzet az IGEN/YES és a NEM/NO jelöléssel.

Az 1 és 0 itt nem számjegy, nincs numerikus értékük. Jelentésük szimbolikus. Az egymáshoz rendelés: $IGAZ \leftrightarrow 1$ és $HAMIS \leftrightarrow 0$.

A HIGH/LOW jelentése a logikai értékek egy adott, és igen elterjedt elektromos reprezentációjához kapcsolódik, alacsony és magas feszültségszintnek felel meg.

LOGIKAI VÁLTOZÓK A GYAKORLATBAN

A két legelterjedtebb logikai áramkörcsaládban, mely a CMOS (Complementary Metal Oxide Semiconductor), illetve a bipoláris technológián alapuló TTL (Transistor Transistor Logic), a HAMIS/LOW logikai érték illetve szint névlegesen 0 Volt, az IGAZ/HIGH logikai érték illetve szint a pozitív tápfeszültség által meghatározottan néhány volt. Konkrétan

CMOS $U(1) = U_{táp} = +3 ... +15 V$ U(0) = 0 V

TTL $U(1) = kb. +3.5 \text{ V}, \quad U_{táp} = +5 \text{ V}$

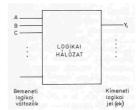
U(0) = 0 V

LOGIKAI HÁLÓZATOK ÉS MODELLJEIK

- 1. A logikai hálózatok általános modellje
- 2. Kombinációs logikai hálózatok
- 3. Aszinkron sorrendi logikai áramkörök
- 4. Szinkron sorrendi logikai áramkörök

31

LOGIKAI HÁLÓZAT ÁLTALÁNOS MODELLJE

A bemeneti változók (A,B,C, ...) aktuális értékeit a logikai hálózat (logikai áramkör) feldolgozza és ennek megfelelően előállítja a kimeneti logikai jeleket (Y₁, Y₂, ...)

32

LOGIKAI ÁRAMKÖR (HÁLÓZAT)

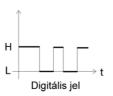
- A logikai hálózatokat digitális áramkörökkel valósítják meg, illetve a digitális áramkörök logikai hálózatokkal modellezhetők.
- A logikai hálózatok leírására és tervezésére a logikai algebrát (Boole algebra) használják.

33

35

DIGITÁLIS ÁRAMKÖR

Az áramkör bármely pontján mérhető jeleknek csak két állapotát különböztetjük meg, melyekhez a két logikai állapotot rendeljük.

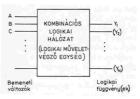
34

LOGIKAI HÁLÓZATOK

A logikai hálózatok két csoportra oszthatók:

- 1. Kombinációs logikai hálózatok
- 2. Sorrendi (szekvenciális) logikai hálózatok

KOMBINÁCIÓS LOGIKAI HÁLÓZAT

A legegyszerűbb logikai áramkörtípus a kombinációs logikai hálózat. Ez azonnal elvégzi a bemenetre jutó jeleken a "logikai műveletet", az eredmény azonnal (a belső működésből eredő késleltetési idő után) megjelenik a kimeneten.

KOMBINÁCIÓS HÁLÓZAT

A kombinációs hálózat "emlékezet nélküli" hálózat

a pillanatnyi x_i bemeneti állapot (a tranziensektől eltekintve egyértelműen meghatározza a z_i kimeneti állapotot, függetlenül attól, hogy korábban milyen x_i bemenetei állapotokkal vezéreltük a hálózatot.

37

A KOMBINÁCIÓS LOGIKAI HÁLÓZAT ÁLTALÁNOS MODELLJE

Az $\underline{\mathbf{x}}$ bemeneti állapotot leképezi a $\underline{\mathbf{z}}$ kimeneti állapotra.

Ugyanahhoz az xi bemenethez mindig ugyanaz a zi kimenet tartozik. (Eltekintve a tranziensektől.)

38

KOMBINÁCIÓS HÁLÓZAT LOGIKAI FÜGGVÉNYEI

A kimenő változók a bemenő változók logikai függvényeivel állíthatok elő

$$Y_i = F_i (A, B, ..., N)$$
 $i = 1, 2, ... m$

39

KOMBINÁCIÓS LOGIKAI HÁLÓZATOK TULAJDONSÁGAI

A kombinációs hálózatokban minden bemeneti kombináció egyértelműen és kizárólagosan meghatározza a kimeneti kombinációt.

A kimeneti kombinációból viszont általában nem tudjuk egyértelműen meghatározni az azt előidéző bemeneti kombinációt, mert nem követelmény, hogy különböző bemeneti kombinációk minden esetben más-más kimeneti kombinációt hozzanak létre.

40

PÉLDA KOMBINÁCIÓS HÁLÓZATRA: FELVONÓ VEZÉRLÉSE

Logikai feladat: Egy felvonó csak akkor induljon el, ha ajtaja csukva van és a fülkében lévő emeletjelző gombok valamelyike meg van nyomva.

A feladat a négyféle feltétel (ajtó nyitva vagy csukva, jelzőgombok valamelyike meg van nyomva vagy nincs megnyomva) mindegyikéhez a lehetséges kétféle következmény (a lift elindul, vagy nem indul el) egyikét rendeli hozzá.

41

PÉLDA KOMBINÁCIÓS HÁLÓZATRA: FELVONÓ VEZÉRLÉSE

FELTÉTELEK

KÖVETKEZMÉNY

1. Ajtó 2. Emeletkiválasztó gomb

nyitva egyik sincs megnyomva nyitva valamelyik megnyomva csukva egyik sincs megnyomva csukva valamelyik megnyomva nem indul el nem indul el nem indul el

elindul

Felvonó

FELVONÓ VEZÉRLÉSE: LOGIKAI SÉMA

Ha a két feltétel A és B, a következmény Y, akkor a feladat logikai igazságtáblázata az alábbi

A B Y

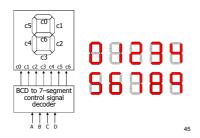
HAMIS HAMIS HAMIS
HAMIS IGAZ HAMIS
IGAZ HAMIS HAMIS
IGAZ IGAZ IGAZ

Tehát A ÉS B = Y

44

PÉLDA: BCD/7-SZEGMENSES KIJELZŐ DEKÓDOLÓ

Bemenet: 4 bit BCD digit (A, B, C, D)
Kimenet: 7 szegmens vezérlőjele (C0-C6)

Kombinációs hálózat: BCD-to-Seven-Segment Converter

KOMBINÁCIÓS HÁLÓZATOK: PÉLDÁK

• Bináris műveletvégző egységek (félösszeadó,

• Egyszerű és összetett logikai függvények

BCD – hét szegmenses kijelzőKülönböző kódátalakítók

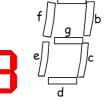
összeadó, stb.)

megvalósítása

Komparátorok

• Stb.

- Seven-segment display:
 - 7 LEDs (light emitting diodes), each one controlled by an input
 - 1 means "on", 0 means "off"
 - Display digit "3"?
 - Set a, b, c, d, g to 1
 - Set e, f to 0

SORRENDI LOGIKAI HÁLÓZATOK

A logikai áramkör kimeneti jele(i) a bemeneten fellépő jelkombinációkon kívül az előzőleg felvett állapotától is azaz az előzőleg kialakult kimeneti jelkombinációtól is függ.

Sorrendi vagy szekvenciális logikai hálózat.

Bemeneti változók: primer változók. Visszacsatolt kimeneti változók: szekunder változók.

47

PÉLDA: FELVONÓ VEZÉRLÉSE

Logikai feladat: a felvonó induljon el a harmadik emeletre, ha az ajtó be van csukva, és a fülkében lévő emeletkiválasztó nyomógombok közül a harmadik emeletre vonatkozó gomb be van nyomva.

Merre indul el a felvonó, felfelé vagy lefelé?

48

PÉLDA: FELVONÓ VEZÉRLÉSE

A feladat szövegében – burkoltan – három lehetséges következmény szerepel:

- a felvonó nem indul el.
- a felvonó elindul a harmadik emeletre felfelé,
- a felvonó elindul a harmadik emeletre lefelé.

A feladatbeli feltételek alapján nem dönthető el, hogy melyik következménynek kell megvalósulnia.

A logikai hálózatnak szüksége van a felvonó mindenkori helyzetét megadó pótlólagos, ún. másodlagos (szekunder) feltételekre.

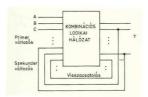
49

PÉLDA: ÁRUSÍTÓ AUTOMATA

Pl. egy ital-automatának "emlékeznie" kell, hogy milyen és hány érmét dobtak bele. Az automata "válasza" nem csak attól függ, hogy éppen milyen érmét dobtak bele, hanem attól is, hogy előtt hány és milyen érmét fogadott be az adott kiszolgálási ciklusban.

50

SORRENDI LOGIKAI HÁLÓZAT VISSZACSATOLÁSSAL: ASZINKRON SORRENDI HÁLÓZAT

A kimeneteken lévő jelek visszacsatolás révén a bemenetre kerülnek (szekunder változók). Aszinkron működés.

51

SORRENDI LOGIKAI HÁLÓZATOK TULAJDONSÁGAI

A sorrendi logikai hálózatok, a szekunder kombinációk révén képesek arra, hogy *ugyanazon bemeneti kombinációhoz más-más kimeneti kombinációt szolgáltassanak* attól függően, hogy a bementi kombináció fellépte esetén milyen az éppen érvényes szekunder kombináció.

A szekunder kombináció pillanatnyi értékét pedig a logikai hálózat bemenetére jutott *korábbi* bemeneti kombinációk és azok sorrendje is befolyásolja, mivel a *szekunder kombinációk a működés során változnak*.

Innen ered a sorrendi logikai hálózat elnevezés.

52

SORRENDI HÁLÓZAT

A sorrendi hálózat, a kombinációs hálózattal szemben emlékezettel (memóriával) rendelkező hálózat.

A z_i kimeneti állapotot nemcsak a pillanatnyi x_i bemeneti állapot határozza meg, hanem a korábbi bementi állapotok, pontosabban a bemeneti állapotok (nem végtelen) sorozata azaz szekvenciája.

Ezért nevezik szekvenciális hálózatnak.

53

SORRENDI HÁLÓZAT

A bemeneti változók nem határozzák meg egyértelműen a kimeneti változók értékét, ezért ezeket újabb belső (szekunder) változókkal kell kiegészíteni.

A belső változók rögzítik (tárolják) a hálózat előző vezérlési állapotait, és a bemenő változókkal együtt egyértelműen meghatározzák a kimenő változókat.

SZINKRON ÉS ASZINKRON SORRENDI HÁLÓZATOK

A sorrendi hálózatok két csoportja:

- 1. Aszinkron, órajel nélkül működő hálózatok.
- 2. Szinkron, órajellel működő sorrendi hálózatok;

55

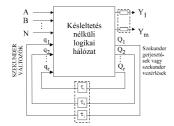
ASZINKRON SORRENDI LOGIKAI HÁLÓZATOK

Aszinkron logikai hálózat: a különböző logikai állapotváltozások egymás után, nem egyidejűleg zajlanak le.

Az aszinkron logikai hálózatokban az "emlékező", az előzőleg felvett állapotot figyelembevevő tulajdonságot (tárolási funkció) a kimeneti jeleknek a bemenetre való visszacsatolásával valósítják meg.

56

SORRENDI LOGIKAI HÁLÓZAT VISSZACSATOLÁSSAL: ASZINKRON SORRENDI HÁLÓZAT

A kimeneteken lévő jelek visszacsatolás révén a bemenetre kerülnek (szekunder változók). Aszinkron működés. A helyes működés kulcsa a visszacsatoló körbeli *késleltetés*.

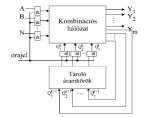
SZINKRON SORRENDI LOGIKAI HÁLÓZATOK

A szinkron sorrendi hálózatok működése ütemezett, ezt egy külön jel, az ún. órajel (CLOCK PULSE, CP) szabályozza illetve szinkronizálja.

A szinkron sorrendi hálózatban minden változás, "esemény" előre pontosan definiált időpillanatban megy végbe, az órajel fel- vagy lefutó élének megérkezését követően igen kis "időtűrés-mezőben".

58

SORRENDI HÁLÓZAT TÁROLÓKKAL: SZINKRON SORRENDI HÁLÓZAT

A kimenet állapota az órajel érkezésekor a bemeneti tárolókba íródik. A tárolt jelek "emlékeztetik" a hálózatot az előző állapotára, és ez teszi lehetővé az új kimeneti állapot létrehozását. A megváltozott kimeneti jelek hatása csak az újabb órajelre érvényesül.

SZINKRON SORRENDI HÁLÓZAT MŰKÖDÉSE

A kimenetről a bemenetre visszacsatolt jelek nem azonnal hatnak, hanem az órajel érkezésekor a bemeneten lévő tárolókba íródnak. Ezen tárolt jelek hatása csak a következő ütemben, a következő órajel beérkezésekor érvényesül.

Minden változás az órajellel időzítve, azzal szinkronizálva megy végbe.